

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΑΙΓΑΙΟΥ

Γραμματισμός

Ενότητα 6: Παιδαγωγική του Γραμματισμού

Γαλαντόμος Ιωάννης

Τμήμα Μεσογειακών Σπουδών

Ευρωπαϊκή Ένωση
Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ & ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ, ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ & ΑΘΛΗΤΙΣΜΟΥ
ΕΙΔΙΚΗ ΥΠΗΡΕΣΙΑ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗΣ

Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης

Άδειες Χρήσης

- Το παρόν εκπαιδευτικό υλικό υπόκειται σε άδειες χρήσης Creative Commons.
- Για εκπαιδευτικό υλικό, όπως εικόνες, που υπόκειται σε άλλου τύπου άδειας χρήσης, η άδεια χρήσης αναφέρεται ρητώς.

Χρηματοδότηση

- Το παρόν εκπαιδευτικό υλικό έχει αναπτυχθεί στα πλαίσια του εκπαιδευτικού έργου του διδάσκοντα.
- Το έργο «**Ανοικτά Ακαδημαϊκά Μαθήματα στο Πανεπιστήμιο Αιγαίου**» έχει χρηματοδοτήσει μόνο τη αναδιαμόρφωση του εκπαιδευτικού υλικού.
- Το έργο υλοποιείται στο πλαίσιο του Επιχειρησιακού Προγράμματος «Εκπαίδευση και Δια Βίου Μάθηση» και συγχρηματοδοτείται από την Ευρωπαϊκή Ένωση (Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο) και από εθνικούς πόρους.

Ευρωπαϊκή Ένωση
Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ & ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ, ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ & ΑΘΛΗΤΙΣΜΟΥ
ΕΙΔΙΚΗ ΥΠΗΡΕΣΙΑ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗΣ

Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης

Παιδαγωγική του Γραμματισμού

Διάλεξη 6

Θεωρητικές παρατηρήσεις

- Ο γραμματισμός είναι μια κοινωνική και πολιτισμική πρακτική, η οποία εμπεριέχει ιδεολογικές πτυχές και τη δυναμική του εκάστοτε κοινωνικού συστήματος εντός του οποίου αναπτύσσεται.
- Αυτή η αντίληψη για τον γραμματισμό αποτελεί τη βάση για την Παιδαγωγική του Γραμματισμού.

Παιδαγωγική του Γραμματισμού

- Στόχος της παιδαγωγικής του γραμματισμού είναι η σύνδεση της μάθησης ως διαδικασίας με την κοινωνική διάσταση της γλώσσας, έτσι ώστε οι μαθητές να αποκτήσουν και να γίνουν πολίτες με ανεπτυγμένη κριτική ικανότητα.

Θεωρητικό πλαίσιο Παιδαγωγικής του Γραμματισμού

- Η παιδαγωγική του Γραμματισμού αναπτύχθηκε στο πλαίσιο εκδοχών του **κοινωνικού εποικοδομισμού**, η οποία εξετάζει αφενός τους τρόπους με τους οποίους οι νοητικές λειτουργίες σχετίζονται με το κοινωνικό, ιστορικό, πολιτισμικό και εκπαιδευτικό πλαίσιο στο οποίο αναπτύσσονται και αφετέρου πως τα πολιτιστικά θεμελιωμένα εργαλεία συμβάλλουν στη διαμόρφωσή τους.

Βασικές αρχές κοινωνικού εποικοδομισμού

1. Η μάθηση και η ανάπτυξη συντελούνται εντός της διαλεκτικής σχέσης του ατόμου με τον κοινωνικό του περίγυρο και τα διαθέσιμα πολιτιστικά στοιχεία και σχήματα ερμηνείας και νοηματοδότησης των εμπειριών.
2. Η φυσική επικοινωνία και αλληλεπίδραση διαθέτει δυνατότητες μάθησης και ανάπτυξης, οι οποίες οδηγούν στην ανάπτυξη «φυσικών εννοιών» που αποτελούν μια δυναμική μορφή κωδικοποίησης της εμπειρίας (με τρόπο που να επιτρέπει την περαιτέρω ανάπτυξή της).

3. Βασικό ρόλο στη μάθηση διαδραματίζουν οι προϋπάρχουσες γνώσεις και εμπειρίες και οι παρεμβάσεις στήριξης του μαθητή, τις οποίες αναπτύσσει ο εκπαιδευτικός.
4. Ο ρόλος του εκπαιδευτικού είναι ιδιαίτερα αναβαθμισμένος. Οργανώνει στόχους και δραστηριότητες, ενώ στήνει το σκηνικό υλοποίησης της προγραμματισμένης διδασκαλίας.

- Στην παιδαγωγική του γραμματισμού τα προς διδασκαλία κειμενικά είδη είναι κείμενα που έχουν νόημα και ενδιαφέρον για τους μαθητές και παρέχουν το έναυσμα για ενεργοποίηση της κριτικής σκέψης.
- Με αυτό τον τρόπο, οι μαθητές συμμετέχουν ενεργά στη μάθηση, ώστε αυτή να είναι πιο αποτελεσματική και πιο ουσιαστική.

- Τα κείμενα που επιλέγονται για διδασκαλία δεν αποκτούν νόημα με βάση τις πεποιθήσεις και τις αντιλήψεις του διδάσκοντα ούτε με βάση την κυρίαρχη κοινωνικά άποψη, αλλά σύμφωνα με αυτά που πιστεύει και αποδέχεται ο κάθε μαθητής.

- Σε αυτό το πλαίσιο, δημιουργούνται στο σχολικό περιβάλλον οι συνθήκες για διαπολιτισμικό διάλογο, μεταξύ του κυρίαρχου λόγου του σχολείου και των λόγων που φέρουν τα υπό ανάλυση κείμενα, αλλά και των λόγων που φέρουν και εξωτερικεύουν οι μαθητές.
- Έτσι, οι πολιτικές, πολιτισμικές και ιδεολογικές διαφοροποιήσεις μεταξύ των ομάδων και των μεμονωμένων ατόμων συνιστούν αφορμές για την παραγωγή ενός άλλου, διαφορετικού λόγου που επιτρέπει την πρόσβαση στις διάφορες κοινωνικές δομές.

- Επιπλέον, και ο λόγος του εκάστοτε διδάσκοντα τίθεται υπό διαπραγμάτευση με αποτέλεσμα να αποφεύγεται η αυταρχικότητα των διδασκόντων, η διδακτική αυθαιρεσία και η μονομέρεια των απόψεων και των ιδεών.
- Τέλος η Παιδαγωγική του Γραμματισμού αποτελεί ένα θεωρητικό και μεθοδολογικό πλαίσιο που επιτρέπει, αλλά και απαιτεί την ενεργή συμμετοχή των μαθητών τόσο στη θεωρία όσο και στην πράξη.

Βασικές αρχές

1. Εφαρμογή μέσα στην τάξη πρακτικών γραμματισμού που συνδέονται με γραμματισμούς που μπορεί να συναντήσουν οι μαθητές στον οικογένειά τους και στο ευρύτερο κοινωνικό τους περιβάλλον.
2. Λαμβάνονται υπόψη οι διαφορετικές γλωσσικές αφετηρίες γραμματισμού από τις οποίες ξεκινούν οι μαθητές ως κοινωνικά υποκείμενα.

3. Διερεύνηση των τρόπων με τους οποίους μαθησιακές στρατηγικές διευρύνουν τη γλωσσική και κοινωνική ανάπτυξη προς την κατεύθυνση που ορίζει ο κάθε γραμματισμός.
4. Ενεργητική συμμετοχή των μαθητών στη μάθηση των γραμματισμών.

5. Ενασχόληση με κείμενα που έχουν νόημα για τη ζωή και αποτελούν παρεμβάσεις στην κοινωνική ζωή.
6. Αποδίδεται έμφαση στην έννοια του είδους λόγου, το οποίο προσεγγίζεται ως κοινωνική πράξη ενταγμένη σε ένα κοινωνικό και πολιτισμικό περιβάλλον το οποίο το διαμορφώνει και για το οποίο διαμορφώνεται.

- Η παιδαγωγική του γραμματισμού ήταν απόρροια όχι μόνο των μεταβολών που έλαβαν χώρα μεταπολεμικά σε επίπεδο κοινωνικό και ιδεολογικό αλλά και της νοηματοδότησης ή και της επανανοηματοδότησης κάποιων όρων στο πλαίσιο των πολιτισμικών σπουδών.
- Μεταξύ αυτών των όρων είναι οι όροι *λόγος*, *κείμενο* και *είδος λόγου* (ή *κειμενικό είδος*).

Λόγος

- Ο λόγος συνδέεται άρρηκτα με τα κείμενα είτε προφορικά είτε γραπτά είτε είναι πολυτροπικά είτε μονοτροπικά.
- Η επικοινωνία πραγματοποιείται με πολλά σημειωτικά μέσα, το καθένα από τα οποία είναι επιφορτισμένο με έναν ειδικό και σημαντικό ρόλο.
- Σε αυτό το πλαίσιο, πολυτροπικά ονομάζονται τα κείμενα που χρησιμοποιούν ποικίλα μέσα για τη μετάδοση μηνυμάτων (π.χ. γλώσσα, εικόνα, ήχο).

- Ο λόγος είναι ένα σύνολο γλωσσικών, αλλά και μη γλωσσικών δραστηριοτήτων μέσω των οποίων βρίσκουν έκφραση αφενός οι κοινωνικές πρακτικές που πραγματώνονται μέσα σε μια κοινωνία και αφετέρου οι ρόλοι που επιτελούν τα άτομα στο πλαίσιο μιας δεδομένης κοινωνικής πρακτικής.
- Για την εκπαίδευση είναι ιδιαίτερα σημαντική η προσέγγιση κάθε προϊόντος έκφρασης, είτε γλωσσικό είτε μη γλωσσικό, με αυτή τη συλλογιστική, η οποία επιτρέπει στον μαθητή την ένταξη της κάθε εκδήλωσης και έκφρασης στο κοινωνικοπολιτισμικό πλαίσιο.

Κείμενο

- Το κείμενο δεν αποτελεί ένα στατικό προϊόν με δοσμένα και αδιαπραγμάτευτα νοήματα αλλά μια γλωσσική αλληλουχία με συγκεκριμένα όρια και εσωτερική ενότητα και μεταφέρει τόσο στοιχεία από τις προθέσεις και τις αντιλήψεις του δημιουργού όσο και νοήματα που συνδέονται με εξωγλωσσικές καταστάσεις και επικοινωνιακές συνθήκες.

- Υπό την έννοια αυτή, το κείμενο διαθέτει μια δυναμικότητα όσον αφορά στην εξωτερίκευση νοημάτων εφόσον οι εξωγλωσσικές καταστάσεις και οι επικοινωνιακές συνθήκες διαθέτουν από μόνες τους δυναμικά στοιχεία.

- Για παράδειγμα, η λέξη *φωτιά* είτε στον προφορικό είτε στον γραπτό λόγο, αποτελεί έναν συνδυασμό γραμμάτων με κάποια αρχή και τέλος και μια εσωτερική συνοχή, αλλά δεν αναφέρεται σε καμιά αναγνωρίσιμη από τον ακροατή ή αναγνώστη κατάσταση, ούτε γίνονται γνωστές οι προθέσεις του παραγωγού αυτής της λέξης ούτε οι επικοινωνιακές συνθήκες κάτω από τις οποίες έχει παραχθεί.

- Υπό αυτές τις προϋποθέσεις, η λέξη *φωτιά* δεν αποτελεί σε καμιά περίπτωση κείμενο.
- Αν όμως η λέξη *φωτιά* εκφωνηθεί με δυνατή και αγωνιώδη φωνή από ένα άτομο προς άλλα άτομα σε χώρο όπου υπάρχουν οι προϋποθέσεις να εμφανιστεί φωτιά (κτίριο, δάσος κτλ.), τότε αποτελεί κείμενο, γιατί συγκροτεί μια γλωσσική ενότητα που έχει όλες τις απαραίτητες προϋποθέσεις να γίνει αντιληπτή ως κείμενο (όρια, εσωτερική συνοχή, προθετικότητα, επικοινωνιακές συνθήκες).

- Επίσης, σε ένα κείμενο μπορούν να συνυπάρχουν περισσότεροι από ένας λόγοι, οι οποίοι μπορεί να λειτουργούν συμπληρωματικά, αλλά μπορεί να λειτουργούν και αντιθετικά.
- Επίσης μπορεί να υπάρχουν περισσότεροι από έναν τρόποι.
- Για την εκπαίδευση αυτή η διευρυμένη έννοια του κειμένου συνιστά χρήσιμο στοιχείο, εφόσον επιτρέπει στον μαθητή να αντιληφθεί τον πολυπρισματικό χαρακτήρα του κειμένου, αλλά και το σημαντικό ρόλο που διαδραματίζει στην επικοινωνία.

- Η αξία που έχουν τα κειμενικά είδη για την εκπαίδευση συνίσταται στο ό,τι οι μαθητές συνειδητοποιούν ότι τα διαφορετικά κείμενα αποτελούν πραγματώσεις των διαφορετικών κοινωνικών καταστάσεων και ότι κάθε κείμενο εντάσσεται σε μια ευρύτερη ομάδα κειμένων, με τα οποία εκφράζονται οι θεσμοί μιας κοινωνίας, π.χ. ο θεσμός της εκπαίδευσης εκφράζεται με ένα σύνολο εκπαιδευτικών κειμένων, τα οποία διαφοροποιούνται ανάλογα με την εκπαιδευτική-κοινωνική πραγματικότητα που εκφράζουν.

Κειμενικά είδη

- Τα κειμενικά είδη είναι συμβατικές μορφές κειμένων που περιέχουν ορισμένα κειμενικά χαρακτηριστικά ως προς τη δομή, τη μορφή και το περιεχόμενο.
- Τα χαρακτηριστικά αυτά αντανακλούν τα χαρακτηριστικά των κοινωνικών περιστάσεων μέσα στα οποία παράγονται.

- Έτσι, μια συνέντευξη ανήκει σε ένα κειμενικό είδος με ορισμένα χαρακτηριστικά, τα οποία αντικατοπτρίζουν και αντιπροσωπεύουν την κοινωνική περίσταση της συνέντευξης, τη συζήτηση δηλαδή δύο ανθρώπων, κατά την οποία ο ένας ρωτά και ο άλλος απαντά, με σκοπό αυτή η συζήτηση (συνέντευξη) να δημοσιοποιηθεί σε τρίτα πρόσωπα.

- Μια διαφήμιση ανήκει σε ένα κειμενικό είδος που έχει ορισμένα κειμενικά χαρακτηριστικά και στη δομή και στη μορφή και στο περιεχόμενο (σύντομο κείμενο, περιεκτικό, ελκυστικό κτλ.) που αντικατοπτρίζει την κοινωνική περίσταση της διαφήμισης.

- Υπό αυτές τις συνθήκες, καθίσταται σαφές ότι τα κειμενικά είδη είναι πολλά σε αριθμό.
- Στη βιβλιογραφία υπάρχουν διάφορες τυπολογικές προτάσεις.
- Μία από αυτές διακρίνει τρεις (3) γενικές κατηγορίες κειμένων:
 1. τα *περιγραφικά*,
 2. τα *αφηγηματικά* και
 3. τα *επιχειρηματολογικά*.

- Η επανοηματοδότηση των εννοιών του λόγου, του *κειμένου* και των *κειμενικών ειδών* θέτει τις προϋποθέσεις για μια παιδαγωγική σύμφωνα με την οποία:

1	Αναγνωρίζεται και ενισχύεται η ποικιλομορφία, ενώ παράλληλα θεωρείται και πλεονέκτημα στη μαθησιακή διαδικασία
2	Η μάθηση συνδέεται με το κοινωνικό γίνεσθαι
3	Οι σχέσεις εξουσίας μεταξύ διδασκόντων και διδασκομένων στηρίζονται στις αρχές της ισοτιμίας, της συνεργασίας και της αυτονομίας

Βιβλιογραφία

- Ματσαγγούρας, Η.Γ., & Κουλουμπαρίτση, Α. (2013).
Γλωσσικός εγγραμματισμός: Ο διαμεσολαβητικός ρόλος
της γλώσσας στην εκπαίδευση. Στο Γ. Σπαντιδάκης & Ε.
Μιχαηλίδη (Επιμ.), *Προβληματισμοί & προοπτικές για τη
μάθηση και τη διδασκαλία της γλώσσας* (σελ. 65-102).
Αθήνα: Πεδίο.
- Χατζησαββίδης, Σ. (2007). Ο γλωσσικός γραμματισμός και
η παιδαγωγική του γραμματισμού: Θεωρητικές
συνιστώσες και δεδομένα από τη διδακτική πράξη. Στο
Πρακτικά του 6^{ου} Πανελληνίου Συνεδρίου της ΟΜΕΡ
(σελ. 27-34) (<http://www.omep.gr/images/stories/synedria/6-synedrio-omep/praktika6synedrio.pdf>)